ВСП Івано-Франківський фаховий коледж ресторанного сервісу і туризму
Національного університету харчових технологій

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Методист коледжу

_____ О.І.Храбатин

Конспект лекцій

з дисципліни

«Фінанси підприємства»

Укладач: Ониськів Н.Б.

викладач 1 категорії
комерційно-економічних дисциплін

Розглянуто та схвалено

на засіданні циклової комісії

маркетингу та туризму

Протокол № від “ ” 2020р.

Голова ЦК _____ В.С.Карач

м. Івано - Франківськ

2020 р.

Конспект лекцій з дисципліни „Фінанси підприємства”, для спеціальності 075 „Маркетинг”, та „Комерційна діяльність” напряму підготовки 0305 „Економіка та підприємництво”

Укладач: викладач Ониськів Н.Б., кількість сторінок - 66 .

Перелік тем

Тема 1. Соціально-економічна суть та функції фінансів підприємств.

Тема 2. Основи організації фінансів та їх принципи.

Тема 3. Фінансові ресурси підприємств та джерела їх формування.

Тема 4. Фінансова діяльність та зміст фінансової роботи на підприємстві.

Тема 5. Характеристика розрахункових операцій підприємства.

Тема 6. Розрахунково-платіжна дисципліна та її вплив на фінансово-господарську діяльність підприємства.

Тема 7. Види прибутку, порядок формування та розподілу.

Тема 8. Рентабельність підприємства та методи її розрахунку.

Тема 9. Оподаткування діяльності підприємств.

Тема 10. Види фінансового планування та їх характеристика.

Тема 11. Фінансовий стан підприємства, його показники та методи їх розрахунку.

Тема 1. Соціально-економічна суть та функції фінансів підприємств

План

1. Сутність фінансів підприємств та їх місце у фінансовій системі країни.
2. Зовнішні та внутрішні фінансові відносини.
3. Функції фінансів підприємств.

1. Фінансова система держави охоплює: державні фінанси; місцеві фінанси підприємств, фінанси некомерційного сектора, фінансами домашніх господарств. Визначальне місце в структурі фінансових відносин суспільства займають фінанси підприємств. Результатом діяльності підприємств є виготовлена продукція, виконані роботи чи надані послуги, які у своїй сукупності формують валовий внутрішній продукт - основне джерело фінансових ресурсів держави.

Фінанси підприємств за своєю сутністю - це складна економічна категорія. У вітчизняній економічній літературі заведено вважати, що фінанси підприємств-це економічні (грошові) відносини, які виникають у процесі формування, розподілу та використання грошових фондів і доходів підприємств. Проте останнім часом окремі сучасні вітчизняні і більшість зарубіжних економістів вважають, що ***фінанси підприємств*** - це різноманітні фонди фінансових ресурсів, які створюються і використовуються задля здійснення виробництва і реалізації продукції, робіт, послуг у різних галузях економіки, а також для фінансування інших видів діяльності підприємств.

Фінансові відносини підприємств охоплюють обмінні і розподільчі відносини, що відображаються в різноманітних грошових потоках. Із руху грошей розпочинається і ним завершується кругообіг коштів підприємства, оборот усього капіталу.

2. До фінансових належать такі економічні відносини підприємства:

а) ***зовнішні фінансові відносини:***

- зі засновниками (формування статутного капіталу, зміна статутного капіталу, виплата дивідендів на акції та процентів на паї);
- з іншими суб‘єктами підприємництва щодо розрахунків із позичальниками, підрядниками, покупцями, замовниками;
- із бюджетом (платежі та асигнування);
- із цільовими фондами (внески і надходження);
- із банками (відкриття та ведення рахунків, відкриття депозитів, отримання і погашення кредитів, отримання і сплата відсотків);
- зі страховими компаніями (страхові платежі, страхове відшкодування);
- з учасниками фондового ринку (розміщення власних цінних паперів, купівля, продаж цінних паперів інших емітентів);
- із галузевими і корпоративними органами управління (внески в централізовані фонди, надходження з них);

б) ***внутрішні фінансові відносини щодо:***

- формування і розподілу грошових доходів підприємства (виторгу, чистого доходу від продажу продукції, робіт, послуг, іншого операційного доходу, доходу від фінансової діяльності, інших доходів, доходів від звичайної діяльності);
- формування, розподілу і використання чистого прибутку;
- формування та використання амортизаційних відрахувань;
- утворення та використання забезпечень майбутніх витрат і платежів, інших цільових фондів підприємства тощо.

Матеріальною основою фінансів підприємств є грошовий обіг. У зв‘язку з цим поняття **«фінанси підприємств»** часто помилково ототожнюють із грошовими коштами. Фінансами гроші стають тоді, коли

їх власник створює відповідний грошовий фонд і використовує його для фінансування господарських операцій (внесення коштів у статутний капітал, придбання акцій, облігацій, надання кредиту тощо) з метою отримання певного доходу.

Підприємства, як і фізичні особи та держава загалом, формують грошові фонди. **Грошові фонди підприємства** - це частина його грошових коштів, які мають цільове призначення. До грошових фондів належать статутний фонд, пайовий фонд, фонд оплати праці, резервний фонд, амортизаційний фонд та інші. Підприємства формують грошові фонди для забезпечення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, виконання зобов‘язань перед державою і діловими партнерами (контрагентами) тощо. Правильна організація процесу формування грошових фондів забезпечує можливість ефективного управління грошовими потоками підприємств, прийняття оптимальних фінансових рішень, підвищення прибутковості підприємницької діяльності. Необхідною умовою при цьому є аналіз фінансової інформації, що міститься у бухгалтерській і статистичній звітності, комерційних угодах, розрахункових, платіжних та інших документах.

Як одна з основних підсистем фінансової системи держави, фінанси підприємницьких структур мають свою специфіку організації та реалізації притаманних їм функцій. Специфіка фінансів підприємств полягає в тому, що за їх допомогою мобілізуються кошти і створюються фонди фінансових ресурсів не для подальшого розподілу, як у підсистемі державних фінансів, а, насамперед, для обслуговування процесу виробництва і реалізації продукції. Тобто фінанси підприємств обслуговують процес створення нової вартості, яка знаходить своє відображення у вартості валового внутрішнього продукту, здійснюючи первинний його розподіл на фонди нагромадження, споживання і відновлення матеріальних елементів процесу виробництва.

3. У процесі відтворення фінанси підприємств виконують такі ж функції, що й загальнодержавні фінанси, а саме:

розподільчу - розподіл фінансових ресурсів підприємств за їх цільовим призначенням: на покриття витрат, формування фондів тощо. Завдяки розподільчій функції фінансів підприємств забезпечується послідовність і пропорційність розподілу національно доходу на макро і мікрорівні економіки;

контрольну - контроль за дотримання пропорцій у первинних розподільчих і перерозподільчих процесах. Контрольна функція фінансів підприємств зумовлена їх здатністю об‘єктивно відбивати кількісні і вартісні пропорції виробництва і реалізації продукції. Контролюючи грошові розрахунки, аналізуючи фінансові показники, можна оцінити фінансовий стан і перспективи розвитку підприємства. Фінансовий контроль у формі перевірки видів фінансових видів фінансових відносин підприємства, порядку ведення його фінансового-господарської діяльності здійснюють спеціальні уповноважені органи - державні та відомчі контрольні органи, незалежні аудиторські фірми, відділи контролінгу тощо. Залежно від часу проведення фінансовий контроль поділяють на попередній, поточний і наступний. Попередній проводять до здійснення фінсово-господарських операцій; поточний - під час фінансових і господарських операцій; наступний-після здійснення операцій, він призначений для встановлення відхилень, які не були виявлені під час попереднього і поточного контролю.

Слід зазначити, що розподільча функція фінансів підприємств може бути реалізована тільки за наявності сформованих фінансових ресурсів. Тому для фінансів підприємств виділяють такі основні функції:

- Формування фінансових ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності;

- Розподіл та використання фінансових ресурсів для забезпечення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, для соціального розвитку підприємства;
- Контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів підприємства у процесі його операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

Фінансові ресурси підприємств формуються під час формування статутного капіталу, а також у процесі розподілу грошових надходжень від продажу продукції, товарів, послуг та надходжень від інших видів операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Формування фінансових ресурсів здійснюють з метою фінансування оборотних і необоротних активів, формування резервного капіталу, забезпечень, фондів цільового призначення.

Умовами ефективної реалізації фінансів підприємств є:

- різноманітність форм власності;
- наявність ринків товарів, праці, капіталу;
- свобода підприємництва, самостійності у прийнятті підприємницьких рішень:
- вільне ринкове ціноутворення та конкуренція;
- самофінансування підприємницької діяльності;
- правове забезпечення підприємницької діяльності;
- обмеження і регламентація державного втручання в діяльність підприємств.

Тема 2. Основи організації фінансів та їх принципи

План

1. Особливості організації фінансів підприємств.
2. Принципи та чинники організації фінансів підприємств.

1. Функціонування фінансів підприємств здійснюється не автоматично, а шляхом цілеспрямованої їх організації.

Під *організацією фінансів підприємств* розуміють форми, методи, способи формування та використання фінансових ресурсів, контроль за їх кругообігом задля досягнення економічних цілей підприємств. Організація фінансів підприємств за умов ринкової економіки ґрунтується на принципах *саморегулювання, самоокупності та самофінансування*, які на практиці реалізуються через:

а) *комерційний розрахунок* – метод ведення господарської діяльності, що полягає в постійному порівнянні (у грошовому вимірі) витрат і результатів діяльності. Його метою є одержання максимального прибутку за мінімальних витрат капіталу та мінімального можливого ризику, здійснення господарських операцій;

б) *економічні методи (важелі) регулювання діяльності* підприємств з боку держави шляхом проведення нею податкової, кредитної, валютної, амортизаційної, інвестиційної, протекціоністської та інших видів економічної та соціальної політики;

в) *господарську та фінансову незалежність* підприємств, самостійність вибору підприємствами ділових партнерів, форм і методів розрахунків, обсягів виготовлення та реалізації продукції, її асортименту тощо;

г) *фінансову відповідальність* підприємств за результати своєї господарської діяльності;

д) *матеріальну зацікавленість* підприємств у фінансових результатах своєї діяльності;

е) *партнерські взаємовідносини* підприємств із постачальниками, споживачами, банками, страховими компаніями, бюджетом, державними цільовими фондами й іншими контрагентами.

2. Організація фінансів підприємств, структура фінансових ресурсів, величина і напрями використання прибутку, взаємовідносини з бюджетом залежить від таких чинників:

- форма власності (приватне підприємство, колективне чи державне підприємство),
- організаційно-правова форма господарювання (товариство, одноособове підприємство, сімейне підприємство),
- галузі діяльності підприємства (промисловість, капітальне будівництво, сільське господарство, транспорт, зв'язок, торгівля, фінансово-кредитна сфера тощо),
- обсяг діяльності (мале, середнє чи велике підприємство).

За формою власності підприємства поділяють на державні та приватні. При створенні підприємств державної форми власності використовуються бюджетні кошти. Держава, як їх власник, лише передає право на тимчасове володіння та розпорядження ними керівникові підприємства. Крім коштів бюджету, державні підприємства можуть використовувати як джерела фінансових ресурсів банківський кредит, державні дотації, субсидії тощо. Прибуток, отриманий у результаті діяльності державних підприємств, належить державі і розподіляється відповідно до чинного законодавства.

Підприємства недержавної форми власності (акціонерні, орендні, кооперативні, колективні, спільні, індивідуальні тощо) мають значно ширші, порівняно з державними підприємствами, можливості формування і використання фінансових ресурсів. Джерелом фінансових ресурсів недержавних підприємств можуть бути кошти засновників (акціонерів), фінансова допомога держави, недержавних фінансових

інститутів, кошти інших юридичних і фізичних осіб. Прибуток недержавних підприємств є власністю його засновників і після сплати податків використовується згіно з рішенням, прийнятими власниками підприємства, на виробничий та соціальний розвиток, а також на споживання.

На організацію фінансів підприємств впливає також характер виробництва, тобто технологічні особливості виробництва, його фондо-, матеріало- та трудомісткість, тривалість виробничого циклу, залежність від природних і кліматичних умов, сезонність виробництва тощо. Ці чинники впливають на формування, обсяг і порядок поповнення статутного капіталу, періодичність та обсяги грошових надходжень і видатків, джерела формування і структуру грошових фондів, порядок оподаткування підприємства, швидкість обігу фінансових ресурсів, порядок формування і розподілу прибутку, обсяги інвестицій і тому повинні враховуватись при організації фінансової діяльності та фінансової роботи на кожному конкретному підприємстві

Тема 3. Фінансові ресурси підприємств та джерела їх формування

План

1. Поняття фінансових ресурсів підприємства.
2. Класифікація фінансових ресурсів підприємства.
3. Використання фінансових ресурсів підприємства.

1. Основою фінансів підприємства є *фінансові ресурси.* Під **фінансовими ресурсами** слід розуміти грошові кошти, що є в розпорядженні підприємств і призначені для виконання ними певних фінансових зобов'язань. Таким чином, до фінансових ресурсів належать грошові фонди й та частина грошових коштів, які не входять до складу фондів.

Основними джерелами формування фінансових ресурсів підприємств є власні та залучені кошти. До власних належать: статутний фонд, амортизаційні відрахування, валовий дохід та прибуток. До залучених - отримані кредити, пайові та інші внески, кошти мобілізовані на фінансовому ринку.

2. Фінансові ресурси підприємств класифікують за такими основними ознаками:

- ❑ джерела формування;
- ❑ етапи формування;
- ❑ використання;
- ❑ форма реалізації.

Основними *джерелами формування фінансових ресурсів* підприємств є *власні та залучені кошти. Власні фінансові ресурси* формують з власних джерел фінансування. Вони утворюються вже під час організації підприємства при формуванні його статутного капіталу. У процесі виробничо – господарської діяльності власні фінансові ресурси

підприємства поповнюються завдяки отриманим доходам і прибуткам. Ці фінансові ресурси називають *власними внутрішніми фінансовими ресурсами.*

Водночас підприємство може отримувати фінансові ресурси у власне використання від емісії своїх акцій, отриманих дотацій, субсидій, відсотків на цінні папери. Такі фінансові ресурси називають *власними зовнішніми фінансовими ресурсами.*

Часто підприємству не вистачає власних фінансових ресурсів, і тоді воно залучає їх на фінансовому ринку у формі банківських кредитів, коштів від емісії цінних паперів. Такі фінансові ресурси називають залученими. *Залучені фінансові ресурси* формують із залучених джерел фінансування. Класифікацію фінансових ресурсів за джерелами формування подано на рис.1.

За **етапами формування** фінансові ресурси поділяють:

- на *початкові*, тобто ті, з якими підприємство розпочинає свою діяльність (статутний капітал);
- набуті (прирощені) – отримані підприємством у результаті його діяльності у формі чистого доходу (прибутку та амортизації), субсидії.

За **використанням** фінансові ресурси підприємства поділяють:

· на *матеріалізовані* фінансові ресурси (вкладені в основні засоби, запаси, виробництво, готову продукцію);

· *грошові фінансові ресурси* (грошові кошти та їх еквіваленти).

За **формою реалізації** фінансові ресурси підприємств поділяють:

· на *матеріальні* (вкладені в основні засоби, запаси, незавершене виробництво);

· *нематеріальні* (вкладені в нематеріальні активи);

· *фінансові* (вкладені у фінансові активи).

3. Фінансові ресурси підприємства використовують для придбання основних засобів, нематеріальних активів, матеріальних запасів, для покриття витрат на виготовлення і продаж продукції (виплату заробітної плати, сплату податків, орендної плати, страхових платежів). Зрозуміло, що обсяг виробництва, техніка, трудова, матеріальна забезпеченість підприємства, його соціально – економічний розвиток залежать від величини, складу та структури фінансових ресурсів підприємства.

Одним із найважливіших завдань фінансових служб підприємств є пошук ефективних джерел формування фінансових ресурсів, оптимізація їх структури.

Тема 4. Фінансова діяльність та зміст фінансової роботи на підприємстві.

План

1. Суть та завдання фінансової діяльності та фінансового механізму.
2. Основні функції фінансової служби на підприємстві.

1. Фінансова діяльність посідає особливе місце в управлінні підприємством. Від неї залежить повнота фінансового забезпечення поточної виробничо – господарської діяльності та розвитку підприємства.

Фінансова діяльність – це діяльність, спрямована на забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, досягнення ним визначених цілей економічного і соціального розвитку.

Фінансова діяльність підприємства спрямована на вирішення таких основних *завдань:*

- забезпечення фінансовими ресурсами поточної операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства;
- пошук резервів збільшення доходів, прибутків і рентабельності підприємства;
- забезпечення виконання фінансових зобов'язань перед діловими партнерами (постачальниками, підрядниками, банками, страховими компаніями);
- фінансове забезпечення виробничого і соціального розвитку підприємства;
- контроль за ефективним розподілом і цільовим використанням фінансових ресурсів.

Ефективність фінансової діяльності забезпечується формуванням оптимального фінансового механізму підприємства.

Фінансовий механізм підприємства – це сукупність форм, методів формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення

фінансування діяльності підприємства. Фінансовий механізм підприємства включає систему фінансових методів та фінансових важелів. Фінансовий механізм формується на основі правового, нормативного та інформаційного забезпечення.

Фінансоау роботу на підприємстві здійснюють за такими основними *напрямами:*

- фінансове планування і прогнозування, тобто розроблення перспективних, поточних і оперативних фінансових планів підприємства, бізнес – планів реалізації окремих підприємницьких проектів та угод;
- аналіз і контроль фінансово – господарської діяльності підприємства, з метою діагностики його фінансового стану, виявлення резервів зниження витрат, збільшення доходів і прибутків;
- оперативна (поточна) фінансово – економічна робота – робота з постачальниками стосовно розрахунків за сировину, матеріали, паливо та з покупцями за розрахунками за реалізовану продукцію, забезпечення своєчасної сплати податків і податкових платежів, погашення банківських кредитів і сплати відсотків, своєчасних виплат заробітної платні.

Для ведення фінансової роботи на великих підприємствах створюють фінансовий відділ. На невеликих підприємствах, де немає самостійного фінансового відділу, фінансову роботу виконує фінансовий сектор у складі бухгалтерії. На малих підприємствах функції фінансиста виконує головний бухгалтер або бухгалтер, якому доручено цю ділянку роботи.

2. Фінансова служба на підприємстві виконує такі функції:

а) на основі аналізу резервів зниження витрат і збільшення доходів підприємства розробляє перспективні, поточні та оперативні фінансові плани;

б) організовує оперативний контроль за надходженнями грошових коштів від продажу продукції, товарів робіт чи послуг;

в) контролює розподіл і цільове використання фінансових ресурсів;

г) забезпечує роботу щодо виконання фінансових зобов'язань підприємства перед державним бюджетом, цільовими фондами;

д) здійснює розрахунки з контрагентами;

е) організовує розрахунки з працівниками підприємства;

є) разом з економічним, виробничим і технічним підрозділами комплексно аналізує фінансову діяльність підприємства;

ж) вивчає стан фінансового ринку країни і регіону, приймає рішення та здійснює планування в інвестиційній сфері.

Тема 5. Характеристика розрахункових

операцій підприємства

План

1. Суть і форми здійснення грошових розрахунків.
2. Характеристика форм безготівкових розрахунків

1. Виконання більшості господарських операцій суб'єктів підприємництва пов'язане з грошовими розрахунками. Підставою для здійснення грошових розрахунків є подання спеціальних облікових документів: рахунків, договорів, угод, контрактів.

Сукупність усіх грошових розрахунків і платежів підприємства називають його *грошовим обігом (оборотом)*. Розрізняють готівковий та безготівковий грошові обороти.

Для здійснення *готівкових операцій* підприємства повинні мати в наявності готівку (в національній або іноземній валюті), яку зберігають у касі. Переважно готівкову форму розрахунків застосовують:

- для розрахунків із працівниками (виплата заробітної плати, премій і допомог, пенсій);
- забезпечення нагальних господарських потреб (на придбання канцелярських товарів, оплату витрат на відрядження);
- розрахунків із бюджетом.
- дотації.

Суть *безготівкових розрахунків* полягає в тому, що платежі здійснюються шляхом списання коштів із банківського рахунку платника на банківський рахунок одержувача. Для здійснення безготівкових розрахунків підприємства відкривають *поточні (розрахункові) рахунки* в установах банків. Підприємство може відкрити один і більше поточних рахунків у національній та інших валютах. Для відкриття *поточного рахунку в банку* підприємство подає в установу банку такі документи:

- заяву на відкриття рахунку, підписану керівником та головним бухгалтером підприємства;
- копію свідоцтва про державну реєстрацію підприємтва в органі державної виконавчої влади;
- документ про створення підприємства (наказ, рішення) у формі копії, засвідченої нотаріально;
- копію статуту підприємства (положення), засвідчену нотаріально
- довідку про реєстрацію підприємства у Пенсійному фонді.

Відкриваючи рахунок підприємству, банк протягом трьох днів повідомляє про це податковий орган за місцем реєстрації підприємства.

2. Більшість розрахункових операцій суб'єктів господарювання здійснюється в безготівковій формі. Застосування безготівкової форми розрахунків дає змогу знизити витрати на транспортування, облік і зберігання готівки, підвищує рівень контролю за цільовим викоританням грошових коштів. Підприємства можуть здійснювати безготівкові розрахунки з допомогою таких розрахункових документів:

- платіжні доручення;
- платіжні вимоги – доручення;
- розрахункові чеки;
- векселі;
- інкасові доручення.

На підприємствах сьогодні найчастіше застосовують безготівкові розрахунки з використанням платіжних доручень.

Платіжне доручення – це письмове доручення власника рахунку перерахувати відповідну суму зі свого рахунку на рахунок отримувача коштів. Розрахунки платіжними дорученнями можуть здійснюватися за фактично відвантажену продукцію, виконані роботи чи надані послуги. *Перевагою* розрахунків платіжними дорученнями є простота і швидкість

документообігу, використання в розрахунках щодо місцевих, місміських поставок за товари, роботи, послуги.

Платіжна вимога – доручення – це розрахунковий документ, який складається з 2 частин:

- верхня частина – вимога підприємства постачальника до підприємства покупця сплатити вартість товару, виконання робіт, послуг;
- нижня частина – доручення покупця (платника грошових коштів) банку, який його обслуговує, переказати належну суму коштів з його рахунку на рахунок постачальника.

Цей розрахунковий документ заповнює постачальник, продавець і покупець. Коли покупець згідний оплатити товар, він заповнює нижню частину цього документу і направляє його у свій банк для переказу суми на розрахунковий рахунок постачальника. Розрахункові платіжні вимоги застосовуються в міжміських розрахунках за відвантажені товарно – матеріальні цінності, виконані роботи. Позитивні сторони: зміцнює договірні відносини, прискорює оформлення розрахункових документів.

Грошові розрахунки підприємства можуть також здійснювати зі застосування чеків. **Чек**- це письмове розпорядження платника своєму банку сплатити зі свого рахунку пред'явнику чека відповідну грошову суму. Платником по чеку завжди є банк або інша кредитна установа. Банк зобов'язаний впевнити в достовірності чека (форма, термін дії, відповідність підпису, зразку підпису, який є в банку). Чек може бути оплачений тільки тій особі, яку вказано в ньому.

Акредитив - це розрахунковий документ із дорученням однієї кредитної установи іншими здійснити оплату транспортно- товарних документів за відвантажений товар. Він використовується в розрахунках між постачальниками і покупцями. Підставою для відкриття акредитиав платником є повідомлення про готовність відвантаження товару. Акредитивна форма розрахунку дає постачальнику впевненість, що товар

буде своєчасно оплачено. Для постачальника – надійна, проста і приваблива форма розрахунку, оскільки гарантує оплату. Покупцям розрахунки з використаннням акредитиву не вигідні, бо на певний час кошти вилучаються з обороту, що погіршує фінансове становище підприємств – покупців. Види акредитиву: покритий, непокритий, відзивний, безвідзивний. **Відзивний** – це акредитив, який не можна замінити банком на вимогу покупця без попереднього погодження з постачальником. **Безвідзивний –** це акредитив, який не можна замінити банком без згоди постачальника на користь котрого було відкрито акредитив. **Непокритий –**це акредитив, оплата за яким у разі відсутності коштів на рахунку платника гарантується банком за рахунок банківського кредиту. **Покритий –** це акредитив для здійснення платежів за яким вчасно бронюються кошти платника в певній сумі на окремому рахунку.

Інкасова форма розрахунків найчастіше застосовується при укладенні зовнішньоекономічних договорів. **Інкасо** – це банківська розрахункова операція, за допомогою якої банк за дорученням свого клієнта отримує на підставі розрахункових документів гроші, перераховує їх клієнтові за відвантажені товарно – матеріальні цінності чи надані послуги і зараховує ці кошти на банківський рахунок клієнта.

Тема 6. Розрахунково-платіжна дисципліна та її вплив на фінансово-господарську діяльність

План

1. Характеристика розрахункової і платіжної дисципліни.
2. Види санкцій за порушення розрахунково – платіжної дисципліни.

1. Розрахункова дисципліна передбачає зобов'язання суб'єктів господарювання дотримуватися встановлених правил проведення розрахункових операцій.

Розрахункова дисципліна базується на виконанні основних принципів здійснення грошових розрахунків.

Дотримання розрахункової дисципліни сприяє прискоренню кругообороту коштів і зміцненню фінансового стану підприємства. Порушення розрахункової дисципліни може бути наслідком незадовільної роботи фінансових служб підприємства, а також складного фінансового становища підприємств.

Платіжна дисципліна передбачає здійснення підприємствами платежів за фінансовими зобов'язаннями в повному обсязі та у встановлені строки.

Отже, забезпечення розрахунково-платіжної дисципліни залежить від фінансового стану суб'єктів господарювання і водночас впливає на їх фінансовий стан.

За порушення підприємствами розрахунково-платіжної дисципліни до них можуть бути вжиті санкції.

Санкцію в господарських відносинах слід розглядати як примусову міру покарання, що застосовується за порушення встановленого порядку здійснення господарсько-фінансової діяльності. Застосування санкцій спрямовано на зміцнення договірної, кредитної, розрахункової, фінансової дисципліни і поліпшення роботи економічного суб'єкта.

Залежно від того, які суб'єкти застосовують санкції, останні поділяються на договірні, банківські (кредитні), фінансові.

Договірні санкції спрямовані на забезпечення повного й безумовного виконання господарських угод. Такі санкції застосовуються у вигляді сплати неустойки, яка визначається у відсотках до суми невиконаного зобов'язання.

Банківські (кредитні) санкції застосовуються до підприємств за порушення ними кредитної дисципліни; за незадовільний стан обліку і звітності; нецільове використання кредитних ресурсів; порушення планових строків уведення об'єктів, на які отримано кредит, в експлуатацію; за несвоєчасне повернення отриманих кредитів.

Перед застосуванням кредитних санкцій банк може виставити вимогу підприємству ліквідувати недоліки і порушення, які були виявлені в процесі аналізу діяльності підприємства, а також проведення поточних кредитних і розрахункових операцій.

Фінансові санкції застосовуються за порушення суб'єктами господарювання фінансової дисципліни. Вони застосовуються державними органами, податковими адміністраціями.

Фінансові санкції визначено Законом України "Про державну податкову службу в Україні", а також законами, які регулюють фінансові відносини підприємства щодо сплати окремих податків і зборів (обов'язкових відрахувань).

Відповідно до Закону "Про оподаткування прибутку підприємств" платники податку, що не подали або подали несвоєчасно в податковий орган *декларацію* про прибуток, розрахунок податку на прибуток, платіжне доручення на перерахування податку до бюджету, сплачують штраф у розмірі 10% суми нарахованого податку за кожний випадок такого порушення.

Якщо неподання або несвоєчасне подання цих документів є наслідком поштової затримки, то фінансові санкції, визначені податковим органом, будуть застосовані, але платник податку має право оскаржити це рішення в судовому порядку.

Названим законом запроваджено нову фінансову санкцію. Платники податку, що не мають на момент перевірки податковим органом бухгалтерських звітів та балансів, декларацій та розрахунків, пов'язаних із нарахуванням та сплатою податку за відповідні періоди, сплачують штраф у розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за одноразове порушення.

Якщо платник податку протягом наступного 12-місячного податкового періоду припускає порушення вдруге, то він сплачує штраф у сумі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, помножених на кількість таких порушень.

У разі приховування або заниження сум податку платник податку сплачує суму донарахованого податковим органом податку, штраф у розмірі 30% від суми донарахованого податку (недоїмки) та пені, обчисленої з розрахунку 120% облікової ставки НБУ, що діяла на момент сплати. Пеня нараховується на повну суму недоїмки (без урахування штрафів) за весь її строк.

Під час перевірки платника податку податковим органом можуть бути виявлені випадки арифметичних помилок або описок, що призвело до заниження суми загальних зобов'язань платника податку за відповідний період. У такому разі сума донарахованої недоплати (недоїмки) та штрафних санкцій сплачується платником податку самостійно в строки, передбачені законодавством.

Суми фінансових санкцій за порушення законодавства з оподаткування мають бути перераховані до бюджетів та на спеціальний рахунок державних податкових адміністрацій підприємствами,

установами та організаціями в десятиденний строк із дня складання акта перевірки.

Не застосовуються штрафні санкції до платників податку, які до початку перевірки податковим органом виявили факт заниження оподаткованого прибутку, письмово повідомили про це податковий орган та сплатили суму недоплати, а також пеню, нараховану на повну суму недоплати за весь строк.

Крім того, згідно з Указом Президента України від 12.06.95 р. № 336/95 "Про застосування штрафних санкцій за порушення норм по регулюванню обігу готівки" з наступними змінами і доповненнями *застосовуються фінансові санкції у вигляді штрафів:*

- за перевищення встановлених лімітів залишку готівки в касі - у двократному розмірі суми надлімітної готівки;

- за неповно відображену або зовсім не відображену готівку в касі - у п'ятикратному розмірі цієї суми.

За невстановлення банком підприємству ліміту залишку готівки в касі до установи банку застосовується штраф у п'ятдесятикратному розмірі неоподатковуваних доходів громадян за кожний випадок.

Застосування санкцій у цілому позитивно впливає на зміцнення розрахунково-платіжної дисципліни суб'єктів господарювання. Проте дійовість цього впливу залежить від кількох обставин. По-перше, це визначення джерела сплати штрафів. Нині всі штрафи, пені сплачуються суб'єктами господарювання за рахунок прибутку, що залишається в їхньому розпорядженні після сплати податків. Отже, штрафи безпосередньо впливають на формування чистого прибутку підприємств, їхніх фінансових ресурсів.

По-друге, це встановлення розміру штрафів за порушення розрахунково-платіжної дисципліни та наявність чіткого переліку тих порушень, за які застосовуються відповідні штрафи. Розмір штрафів має

бути достатнім для створення відповідальності суб'єктів господарювання. Водночас вони не повинні бути надмірно високими.

По-третє, це обов'язковість застосування штрафних санкцій, а отже, стягнення штрафів. Щодо банківських і фінансових санкцій, то вони, як правило, застосовуються в обов'язковому порядку. Що ж до санкцій, які визначені за порушення господарських договорів підприємствами, то їх застосування не завжди вважають обов'язковим. Суб'єкти господарювання можуть не застосовувати штрафні санкції у взаємовідносинах між собою. Це зумовлено тим, що отримані підприємством штрафи збільшують суму оподатковуваного прибутку.

Крім санкцій, до суб'єктів підприємницької діяльності може бути застосований і адміністративний штраф. Його слід розглядати як вид адміністративного стягнення, яке застосовується до особи за здійснення нею правопорушення, передбаченого Кодексом про адміністративні правопорушення.

До адміністративних стягнень належать:

- конфіскація предмета, грошей, отриманих унаслідок здійснення адміністративного правопорушення;

- позбавлення спеціального права, яке надано окремому громадянину;

- виправні роботи;

- адміністративний арешт;

- попередження тощо.

Так, умисне ухилення від сплати податку на прибуток, що здійснила посадова особа підприємства, незалежно від форми його власності, якщо ці дії призвели до ненадходження в бюджет коштів у значних розмірах, карається виправними роботами строком до двох років або позбавленням права обіймати певні посади, чи штрафом до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (на сьогодні це становить 5100 грн.).

"Значний розмір" ненадходження суми податку трактується як сума, що у сто і більше разів перевищує встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Тема 7. Види прибутку, порядок формування та розподілу.

План

1. Поняття прибутку та його основні види.
2. Порядок формування та розподілу прибутку

1. Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування. Уся діяльність підприємства спрямовується на те, щоб забезпечити зростання прибутку або принаймні стабілізацію його на певному рівні. Як економічна категорія прибуток відображає чистий дохід, створений у сфері матеріального виробництва. Сума прибутку підприємства залежить від таких основних факторів, як:

- обсяг виробництва і реалізації продукції;
- ефективність виробничо – господарської діяльності підприємства (ефективність використання основних засобів, виробничих запасів, нематеріальних активів, які впливають на рівень витрат підприємства).

Згідно з чинним законодавством розрізняють обліковий і податковий прибутки (збитки) підприємства.

Податковий прибуток (об'єкт оподаткування) – це сума прибутку підприємства, визначена за податковим законодавством. Податковий прибуток розраховується за формулою:

Оо = Дв – (Вв + А), де

Оо – об'єкт оподаткування податку на прибуток (податковий прибуток), грн;

Дв – скориговані валові доходи підприємства за звітний період, грн;

Вв – скориговані валові витрати підприємства за звітний період, грн;

А – сума нарахованої за звітний період амортизації основних засобів, нематеріальних активів, грн.

Обліковий прибуток – це сума прибутку до оподаткування, визначена у бухгалтерському обліку, яку записують у Звіті про фінансові результати підприємства за звітний період.

Можна виділити такі види облікового прибутку підприємства:

- валовий прибуток від реалізації продукції, робіт, послуг;
- прибуток від операційної діяльності;
- прибуток від звичайної діяльності до оподаткування:
- прибуток від надзвичайних подій.

Валовий прибуток від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – це перевищення чистого доходу підприємства від реалізації продукції над їх собівартістю. *Чистий дохід* від реалізації продукції обчислюють вирахуванням із доходу від продажу сум акцизного збору, податку на додану вартість та інших вирахувань. Собівартість реалізованої продукції включає прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі виробничі витрати.

Прибуток від операційної діяльності визначається як сума валового прибутку, іншого операційного доходу та операційних витрат підприємства за звітний період.

До *інших операційних доходів* належать доходи від операційної оренди активів, від операційних курсових різниць.

До *операційних витрат* належать адміністративні витрати (витрати на обслуговування та управління підприємством), витрати на збут (витрати, пов’язані з реалізацією продукції) та інші операційні витрати (витрати на виробничі запаси).

Різниця між іншими операційними доходами та іншими операційними витратами характеризує прибуток підприємства від іншої операційної діяльності. *Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування* – сума прибутку від операційної діяльності підприємства, його доходу від участі в капіталі, суми інших доходів підприємства і

суми втрат підприємства від участі в капіталі, а також його фінансових та інших витрат.

Дохід від участі в капіталі – дохід підприємства, отриманий від його інвестицій в спільні підприємства.

Витрати від участі в капіталі – це сума збитків, спричинених інвестиціями в спільні підприємства.

До інших фінансових доходів підприємства належать доходи, отримані ним у формі відсотків та інших доходів від фінансових інвестицій.

До інших доходів – доходи від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів.

До інших витрат – собівартість реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів.

Прибуток від надзвичайних подій – це прибуток від подій, що підлягають визначенню надзвичайних в операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності.

Прибуток від звичайної діяльності – різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування та сумою податку з прибутку.

Чистий прибуток підприємства – сума прибутку від звичайної діяльності, надзвичайного прибутку та податку з надзвичайного прибутку. Тобто чистий прибуток – сума прибутку підприємства після сплати податку на прибуток.

Прибуток нерозподілений – частина чистого прибутку п-ва, що залишається після його розподілу та використання на інвестиційні потреби.

2. Розподіл прибутку підприємства здійснюють у два етапи. Спочатку розподіляють прибуток між п-вом і державою у формі сплати податку з прибутку. Окремо оподатковується прибуток від звичайної діяльності і окремо–прибуток від надзвичайних подій. На другому етапі розподіляється прибуток, що залишається після сплати податків – чистий

прибуток. Чистий прибуток п–ва використовують для поповнення резервного фонду, поповнення статутного капіталу. Напрями використання чистого прибутку п-во визначає самостійно. Суму прибутку п-ва, що залишається після його розподілу називають *нерозподіленим прибутком.*

Балансовий прибуток - загальна сума прибутку від усіх видів діяльності підприємства за звітний період.

Формування прибутку підприємства охоплює: *прибуток від звичайної операційної діяльності* (реалізація товарної продукції, реалізація послуг, реалізація робіт), *прибуток від фінансової діяльності* (реалізація оборотних активів, реалізація іноземної валюти, доходи від операційної оренди, списання кредиторської заборгованості, штрафи, пеня, санкції, отримані субсидії), *прибуток від іншої звичайної діяльності* (реалізація основних засобів, фінансові інвестиції, патенти, ліцензії, доходи від неопераційних курсових різниць, безплатно отримані оборотні активи, від уцінки), *прибуток від надзвичайних подій* (від стихійного лиха, технологічних катастроф, різні відшкодування).

Тема 8. Рентабельність підприємства та методи її розрахунку

План

1. Суть рентабельності.
2. Основні методи обчислення показників рентабельності.

1. **Рентабельність** - це відносний показник інтенсивності виробництва, який характеризує рівень прибутковості (окупності) відповідних складових процесу виробництва або сукупних затрат підприємства. У практиці господарювання розраховуються такі показники рентабельності: рентабельність продукції; рентабельність виробництва; рентабельність виробничих фондів та ін. Рівень рентабельністі розраховують як відношення величини прибутку, отриманого за певний період (місяць, квартал, рік), до поточних витрат або авансової вартості (капіталу). Рентабельність вимірюють у відсотках. Залежно від ступеня узагальнення вихідних даних розраховують *рентабельність реалізації окремих видів продукції*, товарів, робіт чи послуг, *рентабельність діяльності підприємства* загалом і *рентабельність галузі економіки*.

Рентабельність продукції можна розрахувати по всій реалізованій продукції та за окремими її видами.

Рентабельність усієї реалізованої продукції, *товарів, робіт чи послуг (Рп)* розраховується за окремими їх видами і на загальний обсяг реалізації за певний період часу. Рентабельність продукції обчислюють діленням:

а) прибутку від реалізації продукції (Пр) на собівартість реалізованої продукції (Ср):

Рп1 = (Пр / Ср) * 100%,

де Рп - рівень рентабельності продукції, % ;

П - прибуток отриманий від продажу всієї продукції, грн.;

Ср - собівартість усієї проданої продукції, грн.

б) прибутку від реалізації продукції (Пр) на суму собівартості реалізованої продукції (Ср) та відповідної (розподіленої) суми операційних витрат (Во):

Рп2 = [Пр / (Ср + Во)] * 100

в) прибуток від реалізації продукції (Пр) на обсяг реалізованої продукції за ціною виробника (Ор):

Рп3 = (Пр / Ор) * 100

г) прибутку від реалізації продукції (Пр) на собівартість реалізованої продукції (Ср) мінус матеріальні витрати (Вм):

Рп4 = [Пр / (Ср - Вм)] * 100

2. Рентабельність діяльності підприємства загалом обчислюють як відношення загальної суми прибутку підприємства (операційного чи від звичайної діяльності) до поточних витрат (собівартості реалізованої продукції чи обсягу реалізації за цінами виробника) або авансової вартості (вартості авансового основного та оборотного капіталів). Рентабельність діяльності підприємства можна обчислити діленням:

а) прибутку від операційної діяльності (По) на собівартість реалізованої продукції (Ср)

Рд1 = (По / Ср) * 100

б) прибутку від операційної діяльності (По) на обсяг реалізованої продукц за ціною виробника (Ор):

Рд2 = (По / Ор) * 100

в) прибутку від звичайної діяльності (Пз) на суму основного (Кос) та оборотного (Коб) капіталів підприємства:

Рд3 = [Пз / (Кос + Коб)] * 100.

Тема 9. Оподаткування діяльності підприємств

План

1. Поняття та структура податкової системи. Принципи побудови податкової системи.
2. Поняття та класифікація податків.
3. Податкова система інших країн. (дослідницько-пошукова робота)

1. Податкова система – це сукупність податків та обов'язкових платежів, що сплачуються на території держави. Податкова система України представлена трьома підсистемами:

- Оподаткування юридичних осіб.
- Система оподаткування фізичних осіб.
- Внески до державних цільових фондів.

В свою чергу юридичних та фізичних осіб поділяються на загальнодержавні та місцеві податки.

Податкова система України характеризується такими елементами:

- Суб'єкт податку – один із учасників процесу оподаткування. В якості суб'єкта може виступати держава, державний податковий орган, платник податку.
- Платник податку – юридична або фізична особа, на яку законом покладено обов'язок сплачувати податок.
- Об'єкти податку – це дохід або предмет від якого нараховується податок.
- Ставка податку – гранично визначена величина оподаткування як правило виражена у відсотках.
- Податкова пільга – повне або часткове звільнення від сплати податку. Прикладом податкової пільги є: соціальні пільги, неоподатковуваний мінімум, нульова ставка ПДВ та інші.
- Податкова квота – частка податку у доході платника.

Принципи побудови податкової системи:

- Податкова система повинна бути стабільною.
- Податки повинні сплачуватись в зручний для платників податку час.
- Діючі ставки податків України повинні істотно відрізнятися від податків в інших країнах.
- Ставки податків повинні бути реальними.
- Податки повинні забезпечувати наповнення дохідної частини бюджету і сприяти підвищенню життєвого рівня населення.

2. Податки виступають як обов'язкові платежі, що сплачуються юридичними та фізичними особами до бюджету в порядку та в терміни, передбачені чинним законодавством.

Класифікація податкових ставок:

- Прогресивні – передбачають зростання податкової ставки при збільшенні об'єкта оподаткування.
- Регресивні – зменшення податкової ставки при збільшенні об'єкта оподаткування.
- Пропорційні – єдині ставки, що не залежать від розміру об'єкта оподаткування.

Види податків в Україні:

1. Прямі податки: - податок на прибуток підприємств;
   - податок на доходи фізичних осіб;
   - податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів;
   - податок на нерухоме майно;
   - плата за землю;
   - податок на промисел.
2. Непрямі податки: - податок на додану вартість;
   - акцизний збір;

- мито.

3. Платежі за ресурси та інші обов’язкові платежі: - збір за спеціальне використання природних ресурсів;
    - збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок бюджету;
    - відрахування на дорожні роботи автозаправочними станціями та підприємствами автомобільного транспорту;
    - державне мито;
    - плата за торговий патент на окремі види підприємницької діяльності.
4. Внески до цільових фондів: - збір до ПФ;
    - збір до ФСС з тимчасової втрати працездатності;
    - збір до Фонду загальнообов’язкового соціального страхування на випадок безробіття;
    - збір до ФСС від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
    - збір за забруднення навколишнього природного середовища.
5. Місцеві податки і збори: - комунальний податок;
    - податок з реклами;
    - готельний збір;
    - збір за припаркування автотранспорту;
    - ринковий збір;
    - збір за видачу ордера на квартиру;
    - курортний збір;
    - збір за участь у перегонах на іподромі;
    - збір за виграш у перегонах на іподромі;
    - збір з осіб, які беруть участь у грі на іподромі;

- збір за право використання місцевої символіки;
- збір за право проведення кіно- і телезйомок;
- збір за право проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу і лотерей;
- збір за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон;
- збір за видачу дозволу на розміщення об’єктів торгівлі.

Тема 10. Види фінансового планування та їх характеристика.

План

1. Фінансова стратегія підприємств.
2. Зміст, завдання та методи фінансового планування.
3. Зміст фінансового плану та порядок його складання.
4. Оперативне фінансове планування.

1. Фінансове планування на підприємстві – це планування фінансових ресурсів і напрямків їх використання з метою забезпечення господарської а фінансової діяльності підприємства. Фінансове планування на підприємстві поділяється на перспективне, поточне та оперативне.

Перспективне фінансове планування визначає найважливіші показники, пропорції та темпи розширеного відтворення, є основною формою реалізації головних цілей підприємства. Перспективне планування включає *розробку фінансової стратегії підприємства* та прогнозування його фінансової діяльності.

За умов ринкової економіки, самостійності підприємств, їхньої відповідальності за результати діяльності виникає об'єктивна необхідність визначення тенденцій розвитку фінансового стану та перспективних фінансових можливостей. На вирішення таких питань і спрямовано фінансову стратегію підприємства. *Розробка фінансової стратегії* - це галузь фінансового планування. Як складова частина загальної стратегії економічного розвитку, вона має узгоджуватися з цілями та напрямками останньої. У свою чергу, фінансова стратегія справляє суттєвий вплив на загальну економічну стратегію підприємства. Зміна ситуації на макрорівні та на фінансовому ринку спричиняє коригування як фінансової, так і загальної стратегії розвитку підприємства. Фінансова стратегія включає методи та практику формування фінансових ресурсів, їх планування та забезпечення фінансової стійкості підприємства за ринкових умов

господарювання. Фінансова стратегія охоплює всі форми фінансової діяльності підприємства: оптимізацію основних та оборотних засобів, формування та розподіл прибутку, грошові розрахунки, інвестиційну політику. Всебічно враховуючи фінансові можливості підприємств, об'єктивно оцінюючи характер внутрішніх та зовнішніх факторів, фінансова стратегія забезпечує відповідність фінансово-економічних можливостей підприємства умовам, які склалися на ринку товарів та фінансовому ринку. Фінансова стратегія передбачає визначення довгострокових цілей фінансової діяльності та вибір найефективніших способів їх досягнення.

Фінансова стратегія підприємства забезпечує:

* формування та ефективне використання фінансових ресурсів;
- виявлення найефективніших напрямків інвестування та зосередження
- фінансових ресурсів на цих напрямках;

* відповідність фінансових дій економічному стану та матеріальним можливостям підприємства;

* визначення головної загрози з боку конкурентів, правильний вибір напрямків фінансових дій та маневрування для досягнення вирішальної переваги над конкурентами.

Завданнями фінансової стратегії є:

- визначення способів проведення успішної фінансової стратегії та використання фінансових можливостей;
- визначення перспективних фінансових взаємовідносин із суб'єктами господарювання, бюджетом, банками та іншими фінансовими інститутами;
- фінансове забезпечення операційної та інвестиційної діяльності на перспективу;
- вивчення економічних та фінансових можливостей імовірних конкурентів, розробка та здійснення заходів щодо забезпечення

фінансової стійкості;

- розробка способів виходу із кризового стану та методів управління за умов кризового стану підприємств.

На підставі фінансової стратегії визначається фінансова політика підприємства за основними напрямками фінансової діяльності: податкова, цінова, амортизаційна, дивідендна, інвестиційна. Важливе значення для формування фінансової стратегії має врахування факторів ризику. Фінансова стратегія розробляється з урахуванням ризику неплатежів, інфляційних коливань, фінансової кризи та інших непередбачуваних обставин.

Основу перспективного фінансового планування становить прогнозування, яке є втіленням стратегії підприємства на ринку. Фінансове прогнозування полягає у вивченні можливого фінансового стану підприємства на перспективу. На відміну від планування, прогнозування передбачає розробку альтернативних фінансових показників та параметрів, використання яких відповідно до тенденцій зміни ситуації на ринку дає змогу визначити один із варіантів розвитку фінансового стану підприємства. Основою фінансового прогнозування є узагальнення та аналіз наявної інформації з наступним моделюванням і врахуванням факторів можливих варіантів розвитку ситуації та фінансових показників. Методи та способи прогнозування мають бути достатньо динамічними для того, щоб своєчасно врахувати ці зміни. Результатом перспективного фінансового планування є розробка трьох основних документів:

- прогноз звіту про прибутки та збитки;
- прогноз руху грошових коштів (баланс грошових потоків);
- прогноз балансу активів та пасивів підприємства.

Прогнозний звіт про прибутки та збитки показує обсяг прибутку, який буде одержано в наступному періоді. Прогноз руху грошових коштів

відображає рух грошових потоків за операційною, інвестиційною фінансовою діяльністю. Він дає можливість визначити джерела капіталу й оцінити його використання в наступному періоді. За допомогою прогнозу рухувкласти в господарську діяльність підприємства, синхронність надходження і витрачання грошових коштів, що дає можливість визначити потребу в залученні капіталу й перевірити майбутню ліквідність підприємства. Після складання прогнозу руху грошових коштів розробляється стратегія фінансування підприємства. Прогноз балансу підприємства входить до складу директивного фінансового планування. Баланс підприємства - це зведено таблиця, що в ній відображено джерела капіталу (пасив) і його розміщення (актив). Баланс активів і пасивів необхідний для того, щоб оцінити, в які види активів спрямовуються грошові кошти і за рахунок яких видів джерел (пасивів) передбачається фінансування створення активів. Структура балансу, що прогнозується (як правило, на плановий трирічний період) відповідає загальновживаній структурі балансу підприємства, оскільки за вихідний береться бухгалтерський баланс підприємства на останню дату. Успіх фінансової стратегії підприємства гарантується, коли фінансові стратегічні цілі відповідають реальним економічним та фінансовим можливостям підприємства, коли чітко централізовано фінансове керівництво, а методи його є гнучкими та адекватними змінам фінансово-економічної ситуації.

2. За ринкової економіки значно підвищується матеріальна відповідальність керівника підприємства за його фінансовий стан. Саме тому зросло значення перспективного, поточного та оперативного фінансового планування для забезпечення стійкого фінансового стану та підвищення рентабельності підприємств. Фінансове планування є необхідним для фінансового забезпечення розширення кругообороту виробничих фондів, досягнення високої результативності

виробничо-господарської діяльності, створення умов, які забезпечили б платоспроможність та фінансову стійкість підприємства. Фінансове планування втілює встановлені цілі у форму конкретних фінансових показників і забезпечує фінансовими ресурсами закладені в виробничому плані економічні пропорції розвитку. Значення фінансового планування полягає в тому, що воно дає можливість визначити життєздатність проекту підприємства за умов конкуренції і є інструментом одержання фінансової підтримки від зовнішніх інвесторів.

Отже, ***основними завданнями фінансового планування на підприємстві є:***

* забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності необхідними фінансовими ресурсами;

* установлення раціональних фінансових відносин із суб'єктами господарювання, банками, страховими компаніями;

* визначення шляхів ефективного вкладення капіталу, оцінка раціонального його використання;

* виявлення та мобілізація резервів збільшення прибутку за рахунок раціонального використання матеріальних, трудових та грошових ресурсів;

* здійснення контролю за утворенням та використанням платіжних засобів.

Фінансове планування дає змогу розв'язати такі конкретні питання:

- які грошові кошти може мати підприємство в своєму розпорядженні;
- чи достатньо фінансових ресурсів для виконання накреслених завдань;
- яка частина коштів має бути перерахована в бюджет, позабюджетні фонди, банкам та іншим кредиторам;
- як повинен здійснюватися розподіл та використання прибутку на підприємстві;

- як забезпечується реальна збалансованість планових витрат і доходів підприємства на принципах самоокупності та самофінансування.

У фінансовому плануванні використовується *балансовий метод*. Його зміст полягає в тім, що не тільки балансуються підсумкові показники доходів і витрат, а для кожної статті витрат зазначаються конкретні джерела покриття. При цьому використовуються різні способи: нормативний, розрахунково-аналітичний, оптимізації планових рішень, економіко-математичного моделювання.

Суть *нормативного способу* фінансового планування полягає в тім, що на основі встановлених фінансових норм та техніко-економічних нормативів розраховується потреба суб'єкта підприємницької діяльності у фінансових ресурсах та визначаються джерела цих ресурсів. Згаданими нормативами є ставки податків, ставки, зборів та внесків, норми амортизаційних відрахувань, норми оборотних коштів. Норми та нормативи бувають галузевими, регіональними та індивідуальними.

За використання *розрахунково-аналітичного методу* планові показники розраховуються на підставі аналізу фактичних фінансових показників, які беруться за базу, та їх зміни в плановому періоді.

Оптимізація планових рішень полягає в розробці варіантів планових розрахунків для того, щоб вибрати з них найоптимальніший. Відтак можуть використовуватися різні критерії вибору:

* максимум прибутку (доходу) на грошову одиницю вкладеного капіталу;
* економія фінансових ресурсів, тобто мінімум фінансових витрат;
* економія поточних витрат;
* мінімум вкладення капіталу за максимально ефективного результату;
* максимум абсолютної суми одержаного прибутку.

Фінансове планування (крім уже згадуваних способів розрахунків) потребує широкого використання *економіко-математичного моделювання.* Цей спосіб уможливлює знаходження кількісного

вираження взаємозв'язків між фінансовими показниками та факторами, які їх визначають. Економіко-математична модель - це точний математичний опис факторів, які характеризують структуру та закономірності зміни даного економічного явища і здійснюються з допомогою математичнихприйомів.

3. За ринкової економіки для вирішення виробничих та комерційних завдань, які потребують вкладання коштів, необхідною є розробка внутрішньофірмового документа - бізнес-плану.

Бізнес-план має:

* давати конкретні уявлення про те, як функціонуватиме підприємство, яке місце воно займатиме на ринку;

* містити всі виробничі характеристики майбутнього підприємства, детально описувати схему його функціонування;

* розкривати принципи та методи керівництва підприємством;

* обов'язково містити програму управління фінансами, без якої неможливо розпочати справу та забезпечити ефективність її виконання;

* показати перспективи розвитку підприємства інвесторам та кредиторам.

При складанні бізнес-плану керуються такими стимулюючими мотивами:

1) подати інформацію про підприємство та про наміри власників;

2) викласти стратегію і тактику підприємства та показати, як взаємодіють різноманітні підрозділи підприємства, будучи одним цілим;

3) висвітлити фінансові цілі та розробити детальні кошториси, з допомогою яких можна проконтролювати фактичні витрати та доходи;

4) переконати третю сторону надати необхідні кошти або сприяти підприємству в іншій формі.

За умов економічної кризи перехідного періоду бізнес-план підприємства має передусім вирішувати завдання поліпшення його

фінансового стану. У цьому зв'язку розгляд саме фінансового аспекту бізнес-плану є найактуальнішим.

Фінансовий план - це найважливіший елемент бізнес-плану, який складається як для обґрунтування конкретних інвестиційних проектів, так і для управління поточною та стратегічною фінансовою діяльністю. Цей розділ бізнес-плану включає такі складові:

- прогноз обсягів реалізації;
- баланс грошових надходжень та витрат;
- таблицю доходів та витрат;
- прогнозований баланс активів та пасивів підприємства;
- розрахунок точки беззбитковості.

Поточне фінансове планування є складовою частиною перспективного плану, є, власне, його конкретизацією. Воно полягає в розробці: плану руху грошових коштів, плану про прибутки (збитки), плану бухгалтерського балансу. Складання фінансового плану може відбуватися в три етапи:

1. Аналіз очікуваного виконання фінансового плану поточного року.
2. Розгляд та вивчення виробничих, маркетингових показників, на підставі яких розраховуватимуться планові фінансові показники.
3. Розробка проекту фінансового плану.

Мета складання фінансового плану полягає у взаємоузгодженні доходів та витрат. Поточний фінансовий план складається на рік з розбивкою по кварталах, оскільки протягом року потреба в грошових коштах значно змінюється і може статися брак або надлишок фінансових ресурсів. Розбивка річного фінансового плану на більш короткі проміжки часу дає змогу відстежувати виникнення вхідних і вихідних грошових потоків, визначити потребу в залученні коштів. Розробка фінансового плану розпочинається з розрахунку показників дохідної, а потім витратної його частин. Підприємства, які не складають бізнес-плану, виручку від

реалізації визначають методом прямого рахунку, виходячи із запланованого обсягу асортименту виробів, або з допомогою укрупненого методу. У процесі фінансового планування здійснюється конкретна ув'язка кожного виду витрат з джерелом фінансування. Поточний фінансовий план можна розробляти на підставі річного плану руху грошових коштів за видами діяльності з розбивкою по кварталах. За допомогою такої форми плану підприємство може перевірити реальність джерел надходження грошових коштів і обґрунтованість їхнього витрачання за видами діяльності

4. Оперативне фінансове планування необхідне підприємству з метою контролю за фактичним надходженням грошових коштів на поточний рахунок та витрачанням коштів у процесі господарської діяльності, виконання поточного фінансового плану. Це пов'язано з тим, що фінансове забезпечення підприємницької та інвестиційної діяльності відбувається за рахунок власних та залучених коштів, що потребує повсякденного ефективного контролю за формуванням і використанням фінансових ресурсів.

Річний фінансовий план (план доходів та витрат грошових коштів) характеризує обсяг фінансових ресурсів, необхідних для фінансово-господарської діяльності. Він є орієнтиром для фінансової роботи підприємств у плановому році. Виконання фінансового плану здійснюється безпосередньо в процесі фінансово-господарської діяльності, забезпечуючи стабільну платоспроможність підприємства через оперативне фінансове планування. З цією метою доцільно складати баланс грошових надходжень - оперативний фінансовий план.

Баланс надходжень коштів показує, коли в підприємства виникають тимчасово вільні кошти, а коли воно має додаткову потребу в них. Це дає фінансовому менеджеру можливість тимчасово вільні фінансові кошти вкласти на депозитні рахунки комерційних банків або інвестувати в цінні

папери для одержання доходів, а в періоди, коли виникає додаткова потреба, - забезпечити залучення коштів.

Оперативне фінансове планування полягає в складанні та виконанні *платіжного календаря.* Його складають на квартал із розбивкою по місяцях або на місяць із розбивкою по декадах. У платіжному календарі відображається весь грошовий оборот підприємства, основна частина якого проходить через поточний, валютний, позиковий та інші рахунки підприємства в банку. У платіжному календарі відбито рух грошових коштів відповідно до їх надходження та використання.

У платіжному календарі фіксуються всі види грошових платежів та надходжень підприємств незалежно від їх джерел та напрямків використання, тобто показаний увесь грошовий оборот за певний проміжок планового періоду. Платіжний календар дає можливість фінансовим службам підприємства забезпечити оперативне фінансування, виконання розрахункових та платіжних зобов'язань, фіксувати поточні зміни платоспроможності підприємства. Він уможливлює спостереження за станом оборотних коштів та вказує на необхідність використання позикових та залучених коштів у плановому періоді. Складення платіжного календаря дає змогу виявити недостатність коштів, з'ясувати причини такого становища, визначити відповідні заходи для запобігання фінансовим ускладненням. Важливе місце в оперативній фінансовій роботі підприємства займає своєчасне погашення кредиторської, а також своєчасне стягнення

Тема 11. Фінансовий стан підприємства,

його показники та методи їх розрахунку.

План

1. Інформаційна основа фінансового стану підприємства.
2. Показники оцінки фінансового стану підприємства.

1. Фінансовий стан підприємства - це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому на нього впливають усі ці види діяльності підприємства. Передовсім на фінансовому стані підприємства позитивно позначаються випуск і реалізація високоякісної продукції.

Метою оцінки фінансового стану підприємства є пошук резервів підвищення рентабельності виробництва і зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи підприємства і виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банком та іншими установами.

Отже, фінансовий стан - це одна з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства.

Фінансовий стан підприємства необхідно систематично й періодично оцінювати з використанням різних методів, прийомів та методик аналізу. Це уможливить критичну оцінку фінансових результатів діяльності підприємства як у статиці за певний період, так і в динаміці - за ряд періодів, дасть змогу визначити "больові точки" у фінансовій діяльності та способи ефективнішого використання фінансових ресурсів, їх раціонального розміщення.

Неефективність використання фінансових ресурсів призводить до низької платоспроможності підприємства і, як наслідок, до можливих перебоїв у постачанні, виробництві та реалізації продукції; до невиконання плану прибутку, зниження рентабельності підприємства, до загрози економічних санкцій.

Основними **завданнями** аналізу фінансового стану є:

1) дослідження рентабельності та фінансової стійкості підприємства;

2) дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, 3)оцінка рівня забезпечення підприємства власними оборотними коштами;

4) об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;

5) оцінка становища суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;

6) аналіз ділової активності підприємства та його становища на ринку цінних паперів;

7) визначення ефективності використання фінансових ресурсів.

Аналіз фінансового стану підприємства є необхідним етапом для розробки планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємств.

Кредитори та інвестори аналізують фінансовий стан підприємств, щоб мінімізувати свої ризики за позиками та внесками, а також для необхідного диференціювання відсоткових ставок.

У результаті фінансового аналізу менеджер одержує певну кількість основних, найбільш інформативних параметрів, які дають об'єктивну та точну картину фінансового стану підприємства.

При цьому в ході аналізу менеджер може ставити перед собою різні цілі: аналіз поточного фінансового стану або оцінку фінансової перспективи підприємства.

Можна назвати шість основних прийомів аналізу:

1) горизонтальний (часовий) аналіз - порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом;

2) вертикальний (структурний) аналіз - визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат;

3) трендовий аналіз - порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів (за допомогою тренду здійснюється екстраполяція найважливіших фінансових показників на перспективний період, тобто перспективний прогнозний аналіз фінансового стану);

4) аналіз відносних показників (коефіцієнтів) - розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників;

5) порівняльний аналіз - внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми порівняно з показниками конкурентів або із середньогалузевими та середніми показниками.

6) факторний аналіз - визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. При цьому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник.

Предметом фінансового аналізу підприємства є його фінансові ресурси, їх формування та використання. Для досягнення основної мети аналізу фінансового стану підприємства - об'єктивної його оцінки та виявлення на цій основі потенційних можливостей підвищення

ефективності формування й використання фінансових ресурсів - можуть застосовуватися різні методи аналізу.

Інформаційною базою для оцінювання фінансового стану підприємства є дані:

- балансу (форма № 1);
- звіту про фінансові результати (форма № 2);
- звіту про рух грошових коштів (форма № 3);
- звіту про власний капітал (форма № 4);
- дані статистичної звітності та оперативні дані.

Усі показники бухгалтерського балансу та звітності взаємозв'язані один з одним, їх цінність для своєчасної та якісної оцінки фінансового стану підприємства залежить від їхньої вірогідності та дати складання звіту.

У цілому бухгалтерський баланс складається з активу та пасиву і свідчить про те, як на певний час розподілено активи та пасиви і як саме здійснюється фінансування активів за допомогою власного та залученого капіталу.

З погляду фінансового аналізу є три основні вимоги до бухгалтерської звітності.

Вона повинна уможливлювати:

- оцінку динаміки та перспектив одержання прибутку підприємством;
- оцінку наявних у підприємства фінансових ресурсів та ефективності їх використання;
- прийняття обгрунтованих управлінських рішень у сфері фінансів для здійснення інвестиційної політики.

2. Стійкий фінансовий стан підприємства формується в процесі всієї його виробничо-господарської діяльності. Тому оцінку фінансового стану можна об'єктивно здійснити не через один, навіть найважливіший, показник, а тільки за допомогою комплексу, системи показників, що

детально й усебічно характеризують господарське становище підприємства.

Наведемо коротку характеристику основних показників, які використовуються в процесі оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємства.

А. **Показники оцінки майнового стану**

1. Сума господарських коштів, що їх підприємство має у розпорядженні. Цей показник дає загальну вартісну оцінку активів, які перебувають на балансі підприємства. Зростання цього показника свідчить про збільшення майнового потенціалу підприємства.
2. Питома вага активної частини основних засобів. Згідно з нормативними документами під активною частиною основних засобів розуміють машини, обладнання і транспортні засоби. Зростання цього показника в динаміці - позитивна тенденція.
3. Коефіцієнт зносу основних засобів. Показник характеризує частку зношених основних засобів у загальній їх вартості. Використовується в аналізі для характеристики стану основних засобів. Доповненням цього показника є так званий коефіцієнт придатності.
4. Коефіцієнт оновлення основних засобів. Показує, яку частину наявних на кінець звітного періоду основних засобів становлять нові основні засоби.
5. Коефіцієнт вибуття основних засобів. Показує, яка частина основних засобів, з котрими підприємство почало діяльність у звітному періоді.

Б. **Показники рентабельності та прибутковості**

1. Рентабельність продажу: Прибуток від продажу продукції, товарів, робіт, послуг / Чистий дохід від продажу продукції, товарів, робіт, послуг * 100;

2. Рентабельність продукції: Прибуток від продажу продукції, товарів, робіт, послуг / Собівартість реалізованої продукції, товарів, робіт, послуг * 100;
3. Рентабельність операційної діяльності: Прибуток від операційної діяльності / Собівартість реалізованої продукції + Операційні витрати * 100;
4. Рентабельність власного капіталу: Чистий прибуток / Середня величина власного капіталу * 100;
5. Рентабельність активів підприємства: Прибуток після сплати податків / Усього активи – Нематеріальні активи * 100;
6. Прибутковість інвестицій у фірму: Прибуток від звичайної діяльності після оподаткування / Сума інвестицій у фірмі.
7. Головний показник прибутковості: Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування / Всього активи – Нематеріальні активи.

В. **Показники оцінки акціонерного капіталу**

1. Прибутковість акцій: Дивіденд на одну акцію / Ринкова ціна акції;
2. Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію: Прибуток після сплати податків та дивидендів на привілейовані акції / Кількість простих акцій;
3. Цінність акції: Ринкова ціна акції / Дохід, що припадає на одну акцію;
4. Дивіденди на одну акцію: Сума оголошених дивідендів / Кількість простих акцій;
5. Коєфіцієнт котирування акції: Ринкова ціна акції / Номінальна ціна акції.

Узагальненими показниками оцінки фінансового стану підприємства є показники дохідності і рентабельності його діяльності.

Рентабельність – виражений у відсотках показник прибутковості, який характеризує ефективність витрат підприємства загалом або ефективність виробництва окремих видів продукції.

Ліквідність – здатність підприємства розраховуватися за своїми поточними фінансовими зобов'язаннями за рахунок своїх поточних активів.

Платоспроможність – здатність підприємства своєчасно і повністю сплачувати за своїми платіжними зобов'язаннями (негайно погасити свої поточні зобов'язання).

Фінансова стійкість – спроможність підприємства забезпечити фінансову діяльність за рахунок власних коштів.